

УДК 504.74:727.62

Стегней Ж.Г., канд. вет. наук, в.о. доцента ©

Ковзусь М.Є., студент факультету ветеринарної медицини

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

РОЛЬ ЗООЛОГІЧНИХ ПАРКІВ У ЗБЕРЕЖЕННІ РІДКІСНИХ ТА ЗНИКАЮЧИХ ВИДІВ ТВАРИН

У статті показана роль зоологічних парків в організації екологічної освітньо-виховної роботи, створенні експозицій зникаючих, рідкісних, екзотичних і місцевих видів тварин та збереження їх генофонду.

Ключові слова: зоологічні парки, зникаючі види, інтродукція тварин, асоціації зоопарків

Еволюція життя на планеті, починаючи з зародження живих істот, відбувалася в екологічному взаємозв'язку всіх форм, які дали сучасний набір видів і визначили їх умови існування, тим самим забезпечивши безсмертя кожного існуючого виду. Тому, штучне знищення групи сучасних видів порушує еволюційний розвиток екосистеми в цілому і умов існування, обмежуючи відносно безсмертя видів або призводить до їх незворотних змін. Чим більше зникає видів, тим важче існувати тим, що залишилися. Відомо, з якою швидкістю заповнюються аркуші "Червоної книги", проте багато видів безслідно зникають, минаючи її.

У тій чи іншій формі зоологічні парки існують вже не одну тисячу років. Вони з'явилися в Азії та Єгипті епохи Древнього царства як колекції незвичайних створінь для розваги та просвіти членів правлячих родин. Приблизно у 1000 році до н.е. китайський імператор Вень Ван заснував зоопарк площею 600 га, який він назвав „Садом мудрості". У XIV і XV століттях заокеанські подорожі дозволили привезти у Європу тварин із віддалених куточків світу. У своїй сучасній формі зоопарки з'явилися у XVIII столітті. Так званий „Сад рослин" у Парижі був заснований у 1793 році, а протягом наступних 70 років виникло ще 30 зоологічних садів „нового типу" [3,6].

Основною концепцією цих закладів тоді було збереження та демонстрація колекцій незвичайних і різноманітних істот, різноманітність яких визначалась лише фантазією і можливостями працівників. Зараз роль зоопарків значно важливіша. У сучасному світі, де природні ресурси вичерпуються із надзвичайною швидкістю і з лиця землі щодня назавжди зникають чимало видів тварин, зоопарки повинні зосередити свої зусилля на природоохоронному вихованні людей і збереженні окремих видів, особливо тих, яким у дикому стані загрожує вимирання [1, 3, 6].

Зоологічні парки, як відомо, є культурно-просвітницькими закладами, які створені з метою утримання, демонстрація і розведення, як правило, диких тварин. В них проводиться науково-дослідницька робота у сфері анатомії, фізіології, етології та щодо збереження генетичного фонду малочисельних і

зникаючих видів тварин. Зоопарки створюються з метою організації екологічної освітньо-виховної роботи, створення експозицій рідкісних, екзотичних та місцевих видів тварин, збереження їх генофонду, вивчення дикої фауни і розробки наукових основ розведення їх у неволі. Вони сприяють вихованню людини, в певній мірі встановлюють зв'язок людини і тварин, викликають природну потребу в ньому. При появі в зоопарку нової тварини, там неминуче збільшується приплив відвідувачів, що зумовлено потребою спілкування з іншими формами життя.

Важливим завданням для зоопарків стає охорона диких тварин. Унікальним вкладом зоопарків в охорону природи слід вважати зацікавлення до неї, яке вони пробуджують у відвідувачів. Програми освіти і збереження тварин, які проводять зоопарки, можуть стати основою виховання в людей відповідального ставлення до дикої фауни і її природних місць життя, тобто розвитку природоохоронної етики. Більшого значення набуває розмноження у них диких видів і наукові дослідження, тому що інколи лише за допомогою таких заходів можливо зберегти чи відтворити окремі зникаючі види фауни. Світовий досвід зоопарків у цьому напрямі діяльності постійно зростає, їх вклад в охорону тварин може принести більш стійкі результати, якщо вони навчають людей по-справжньому цікавитися середовищем свого життя та видами, які його населяють, і задумуватись про їхнє майбутнє [5]. Крім виховного значення, зоопарки, як і музеї, виконують роль підвищення біологічної обізнаності населення. Вони складають єдине ціле, доповнюють один одного, взаємозалежні і разом повно розкривають уяву про тваринний світ.

Зоологічні парки мають великий видовий склад, в тому числі і рідкісних екзотичних видів, на придбання яких витрачаються величезні кошти. Звичайно ж із загибеллю чи зникненням тварин вони зникають безслідно і разом з цим зникають величезні наукові і матеріальні цінності. Створилась крайня необхідність в організації токсодермічної майстерні при кожному зоопарку. Головним завданням слід вважати створення зоопаркових музеїв, які будуть не тільки науковою історією кожного зоопарку, але й науково-пропагандистською експозицією, що доповнює і розширяє значення живої колекції [2, 4, 5].

Зоопарки є оригінальними науковими лабораторіями з широким діапазоном можливостей біологічних досліджень, теоретичних розробок і виробничих рішень. Достатньо вказати на роботи з акліматизації і гібридизації тварин, розведення дичі та біотехнії, зоопсихології і доместикації, мисливства, рибництва і декоративного тваринництва. Зоопарки забезпечують збереження і відновлення зникаючих тварин, створення нових наукових напрямків. На базі зоопарків вирішуються практичні проблеми пантового оленярства і розведення дичі. Успіхи в акліматизації ондатри, розселенні плямистого оленя, єнотоподібної собаки, розведенні нутрії, шиншили, збереженні зубра, страусів і багатьох інших рідкісних видів тварин не залишились без участі зоопарків.

Збереження тварин поза природними умовами (ex situ) є важливим етапом програм щодо збереження рідкісних видів у природі (in situ). Все частіше стан популяції поза природними умовами стає вирішальним у виживанні виду. Нині існують регіональні програми збереження для більш як 300 видів, що знаходяться під загрозою зникнення. За прогнозами Всесвітньої

Природоохоронної стратегії Зоопарків, співтовариство зоологічних парків може утримувати здорові популяції більше тисячі рідкісних і зникаючих видів тварин. Свідченням величезного природоохоронного потенціалу зоопарків є їх активна участь у програмах реінтродукції і відновлення популяцій рідкісних видів, які були застосовані для більш як 120 видів тварин. Зоологічні парки виконують величезну еколого-освітню роботу у галузі популяризації знань щодо збереження біорізноманіття [5, 2]. Основою для здійснення всесвітніх програм щодо збереження різноманіття видів тварин поза природними умовами є колекції тварин у зоологічних парках та інших зооустановах: акваріумах, спеціалізованих зоорозплідниках, екзотераріумах, реабілітаційних центрах. Нині в Україні існує більше 20 установ, діяльність яких спрямована на утримання і розведення в спеціальних умовах груп диких тварин. Так, Одеський зоопарк спеціалізується на утриманні і розведенні рідкісних видів фауни півдня України. При ньому створений та функціонує спеціалізований розплідник рідкісних хижих птахів. Зоопарк біосферного заповідника "Асканія-Нова" має великий досвід і спеціалізується на утриманні і розведенні багатьох рідкісних видів копитних ссавців, сухонової та водоплавної птиці. Значна частина рідкісних видів амфібій і рептилій утримується у приватних зооколекціях, юнатських центрах та спеціалізованих фірмах.

Успішна діяльність зоологічних парків України у збереженні рідкісних та зникаючих видів тварин можлива лише за умов чіткої координації дій та участі у Європейських програмах розведення (EEP) та участі у міжнародних асоціаціях зоопарків. Більше 1000 зоопарків світу об'єднані у зооасоціації. Такі асоціації існують на національному рівні у багатьох країнах світу та регіональному рівнях (на деяких континентах світу). Три найбільші зоологічні парки України (Миколаївський, Київський і Харківський) є членами Європейської асоціації зоопарків і акваріумів (EAZA), яка включає 281 організацію з 34 країн Європи. Київський зоопарк є постійним повноправним членом асоціації, тут діє зооінформативний центр EAZA в Україні. Два зоопарки нашої країни (Миколаївський, Харківський) та ТОВ "Біотон тераріум Центр" є також членами Євро-Азійської регіональної асоціації зоопарків і акваріумів (EAPAZA), яка була створена у 1994 році і включає 34 зоопарки з країн країн [5, 1].

У нашій країні налічується більше десяти зоологічних парків, найкрупнішими з яких є Київський, Харківський, Миколаївський та Одеський. Тут можна побачити найрізноманітніших тварин з усіх континентів земної кулі - ссавців, птахів, рептилій, амфібій та риби. Крім того, зоопарки проводять велику наукову та науково-просвітницьку роботу, яка дуже важлива ще й тим, що ці заклади відкриті для відвідування протягом усього року [2-4].

Спершу зоопарки були місцем розваги городян, тож вони прагнули поповнити свої колекції найдивовижнішими видами тварин. У сучасному світі статус зоопарку визначається не кількістю тварин, а накопиченням генофонду, умовами утримання та результатами розмноження тварин, а також його участю в міжнародних природоохоронних програмах. Враховуючи важливу роль зоопарків у збереженні рідкісних та зникаючих видів тварин, в Україні в 1983 р. вони були включені до заповідного фонду держави. Нині статус територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення мають такі

зоопарки: Київський, Харківський, Миколаївський, Одеський, Черкаський та Менський (Чернігівська область) [5].

Отже, часто зоопарки незаслужено стають мішенню для нападок екоактивістів, які, побачивши там диких тварин (це лише частина видового різноманіття), починають звинувачувати зоопарки у виснаженні природних популяцій. Проте такі твердження не мають під собою підґрунтя. У даний час більше 80% тварин, які живуть у зоопарках, там і народились. Із виловлених у природі за дозволом держави диких хребетних тварин лише 2-4% потрапляє у зоопарки, решта йде на потреби медичної та інших галузей та для продажу любителям. Деякі експозиційні види тварин не розмножуються в зоопарках і тому окремі екземпляри завозяться з дикої природи. І це при тому, що кількість тварин, яких продають, є мізерною в порівнянні із тим, скільки їх вбивають заради шкіри, кісток, м'яса, інших продуктів тваринного походження та заради розваги. Це є другою за величиною, після руйнування місць життя, загрозою для існування багатьох видів тварин. Тому зоопарки не є загрозою дикій фауні. Вони лише надають змогу своїм відвідувачам побачити хороше в диких тваринах, з якими більшість людей навряд чи вдасться зустрітись при інших обставинах. Зоопарки існують для людей, однак їхня унікальна відповідальність обумовлена присутністю живих тварин і в кінцевому результаті зміст існування зоопарку полягає в тому, щоб взаємовідносини між людиною і диких тваринами стали найбільш раціональними.

Література

1. Астанин Л.П., Благосклонников К.Н. Охрана природы / Л. Астанин. - М.: Колос, 1984. -255 с.
2. Банников А.Г., Рустамов А.К., Вакулин А. А. Охрана природы / А. Банников. -М.: Агропромиздат, 1985. -287 с
3. Крисаченко В.С. Екологічна культура / В. Крисаченко. - К.: Заповіт, 1996.-350 с.
4. Микитюк О. ША території України: території, важливі для збереження видового різноманіття та кількісного багатства птахів / О.Микитюк. - К.: СофтАрт, 1999. 324 с
5. Природно-заповідний фонд України загальнодержавного значення: Довідник / Редкол.: В.Б. Леоненко та ін. - К., 1999. - С 169-170.
6. Яблоков А.В., Остроумов С.А. Уровни охраны живой природы / А.В. Яблоков. -М.: наука, 1985. - 175 с.

Summary

Stegney Zh.G, Kovzus M.E.

THE ROLE OF ZOOLOGICAL PARKS IN THE MAINTAIN OF RARE AND ENDANGERED SPECIES.

The role of zoological parks in an organization of the ecological educational work, created the expositions of endangered, rare, exotic and local kinds of animals and the safety of gene pool are shown in an article.

Key words: zoological parks, endangered species, introduction of animals, association of zoos.

Стаття надійшла до редакції 7.04.2010